

A HAZAI TOJÁSTERMELÉS FEJLŐDÉSE AGRÁRTÖRTÉNETI SZEMMEL

A tojástermelő-képesség egyike a baromfi legfontosabb értékmérő tulajdonságainak. Ez a mennyiségi tulajdonság gazdaságilag is jelentős, amelyről már az 1970-es évektől matematikai módszerrel is igazolták, hogy örökölhetősége gyenge.

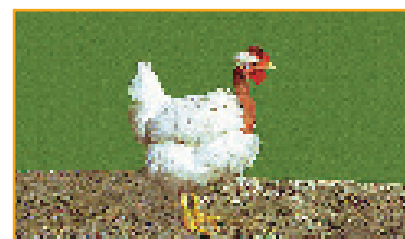
A házityúk őseinek Dürigen (1923) szerint négy, vadon élő tyúkfaj tekinthető (polifiletikus eredet). Legfontosabb az Elő- és Hátsó-Indiában őshonos bankivatyúk, amelynek testtömege fél kilogramm körüli, júniusban vagy júliusban 8-12 db, fehér vagy barnássárga, 45 mm hosszú, és 38 mm széles tojást rak a bambuszokrok sűrűjébe. A másik három fajt (alfajt) azonban feltehetően csak keresztezésekhez használták, mivel ezek között található az igen agresszív, rossz ízű hússal rendelkező, és inkább csak vadon élni képes jávai (gangegár, villásfarkú) tyúk (*Gallus varius* s. *furcatus*, más forrás szerint *Saipen* dzsungeltyúk), a ceyloni dzsungeltyúk

(*Gallus lafayetti*) és a szürke dzsungeltyúk (*Gallus sonnerati*). A monofiletikus elmélet egyedül a bankivatyúkot tekintti a házityúk (*Gallus gallus* f. *domestica*; egyszerűbben *Gallus domesticus*) őseinek (1. kép).

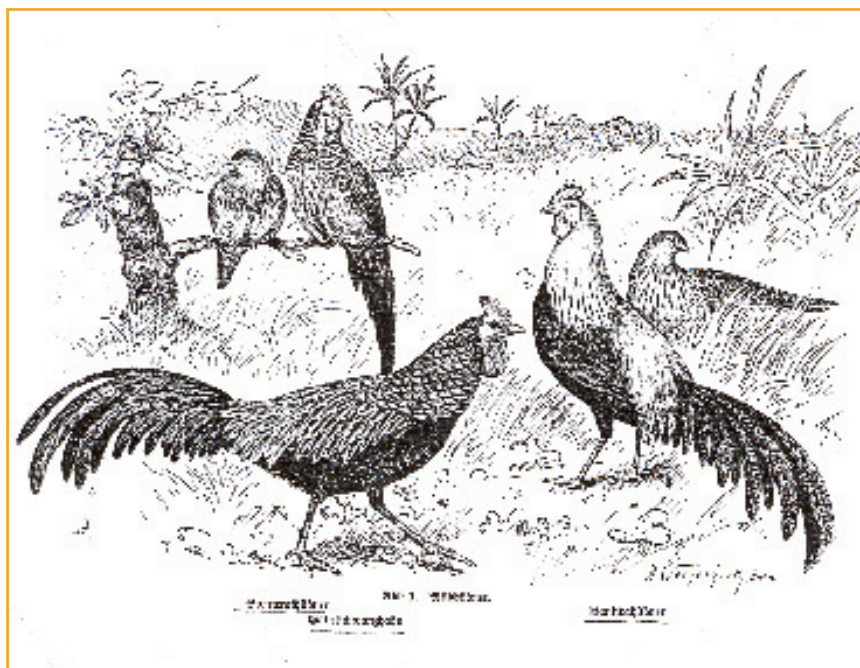
A háziasítás a csirkék ember köré gyűjtésével, Kr. e. 1500-2000 évvel, Ázsia déli részén kezdődött. Később Kínában, Japánban és Mongóliában, majd Egyiptomban és Európában is megjelentek a helyi fajták. A Kárpát-medencében ez a honfoglaló magyarok által hozott fajtáknak a helybeliekkel való keveredéséből kialakuló, kiváló élelemkereső és edzett, elsősorban kendermagos, sárga-₁fogolyszínű és

fehér-színváltozatokban előforduló magyar parlagi tyúk. A kis testű (1 kg körüli testsúlyú) fajta kevés, többnyire fehér tojásainak tömege általában nem érte el az 55 grammot. Az erdélyi kopasznyakú tyúk, amely az 1870-es években terjedt el nyugat felé, általában barna vagy krémszínű, ritkán fehér tojásokat rakott. A tojások súlya a 70 g-ot is meghaladta. Kitűnő tojástermelése miatt ez a fajta hazai és nemzetközi szempontból egyaránt jelentős genetikai értéket képvisel (2. kép).

2. kép: Fehér erdélyi kopasznyakú tyúk

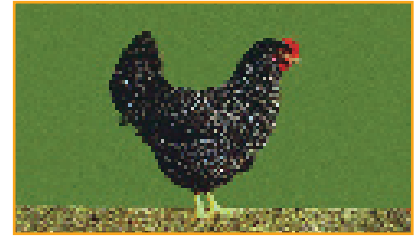
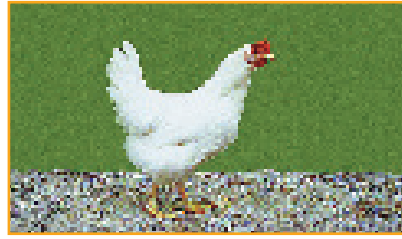
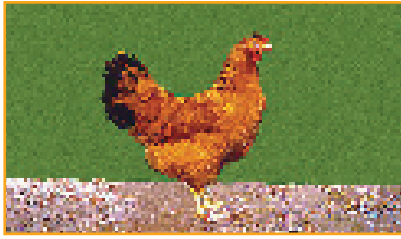

1. kép: A házityúk ősei

Nemesítés, hibridtenyésztés

A magyar parlagi tyúk már a török időkben keveredett külföldi fajtákkal, de céltudatos nemesítése a XIX. század végén kezdődött meg. A parlagi jellegű, vegyes baromfiállomány hús-, tojás- és tolltermelését külföldi (pl. *cochin*, *brahma*, *orpington* és *plymouth*) fajtákkal való keresztezéssel javították (Mártha, 1987). Hosszú tenyésztési folyamat eredményeként alakult ki a sárga-, fehér-,₁fogolyszínű és kendermagos nemesített magyar tyúk. (Nemesítése 1933-tól vett lendületet, és a gödöllői M. Kir. Baromfitenyésztő Tangazdaságot vezető Báldy Bálint nevéhez fűződik). A tojások általában fehérek, illetve krém-

3. kép: Sárga, fehér és kendermagos magyar tyúk

színűek, de előfordulnak barna héjúak is. A két világháború közötti időszakban a tojások általában 50-55 gramm súlyúak voltak, és az éves tojástermelés mintegy 100-150 db volt. Az 1950-es években a tenyésztés célja a tyúkok testtömegének 2,2 kg körülire, a kakasokénak 2,5 – 3,5 kg-ra való növelése volt, ami hozzávetőlegesen tíz év alatt valósult meg. A gödöllői Kisállattenyésztési Kutatóintézet nemesítői – a háztáji tenyészetekben később is átlagosnak számító – éves 80-90 db-os tojástermelést mintegy 140-150 db-ra növelték. A továbbszaporításra felhasznált, átlagos elit vonalak 180-190 db éves termelése az 1960-as években jónak számított. A kiemelkedő tenyészetekben (pl. Felsőbabádon) a tojástermelés a 200, a legjobban tojó egyedek esetében akár a 230 db-ot is elérte. A kezdeti 50-55 gramm tojástömeget 58-60 grammra növelték. A tojáshéj színes és vastag lett (3. kép).

A magyar tyúk nemesítésében a külföldről származó fajták közül a legjelentősebb hatást az 1880-ban behozott, kettős hasznosítású, a XIX. század közepén Amerikában kitenyésztett, sávozott plymouth gyakorolt, amelynek testtömege 3-4,5 kg volt. Évente átlagosan 120 db, 60-65 gramm tömegű, de egyes tenyészetekben a 180-200 db-ot is elérte. A jóval később kitenyésztett fehér plymouth vonalakat a pecsenyecsrék (brojlerek) iparszerű előállításában, anyai vonalként használják világszerte.

A leghorn, amelynek fehér- és fogoly színű változata is ismert, kiváló tojástermelő képességű. Igen jól alkalmaz-

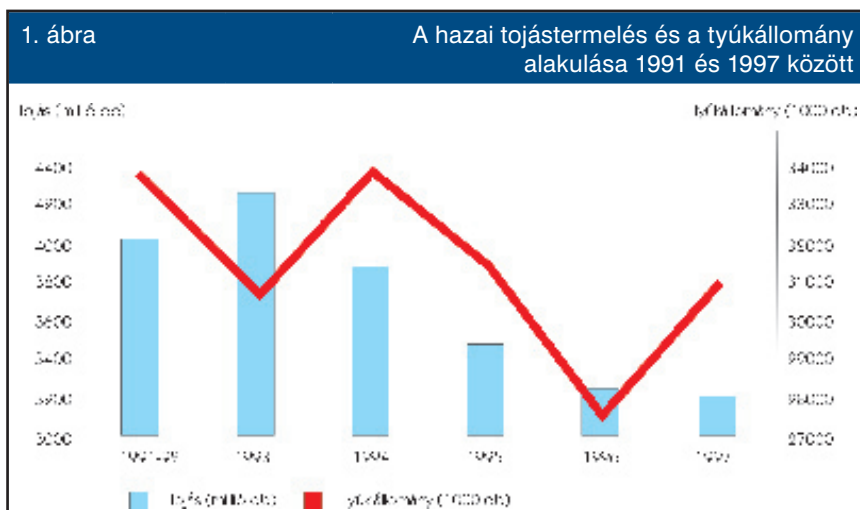
kodik a körülményekhez az egész világon, ezért széles körben elterjedt. Az 1950-es években Magyarországon a leggazdaságosabb tojástermelő fajtaként ajánlották állami- és célgazdaságok, termelőszövetkezetek és vállalatok részére. Világszerte sok vonalát tenyésztik. Ezek közül a fajtatiszta vonalokhoz képest kisebb testtömegű vonalakat a szintén nagy tojástermelésű, kis testtömegű tojóhibridek előállítására használják. A tenyészcéltól függően, a kifejlett tojók testtömege éves korban 1,5-2,1 kg, a kakasoké 2,0-2,5 kg között változik. Ivarérése korán, mintegy 5 hónapos korban következik be. A fajtatiszta törzsek tojástermelése az 1950-es években évi 160-180 db volt, az 1960-as években néhány tenyésztelenen (pl. Rákoshegy) viszont már elérte a 200-220 db-ot, az 1970-es évek végén pedig a 230-250 db-ot is. A leghorn tojások héjának színe mézsfehér, átlagos tömege 56-60 g. A termelési szempontból felesleges, végtermék naposkakasokat a szexálást követően „lefojtották”.

A leghorn típusú (fehér héjú tojást termelő) tojóhibridek tojásait inkább külföldön kedvelik a vásárlók. Az 1970-es években is megkülönböztették a kistestű (1,5 kg körüli) és a középnyag testű (1,7-1,8 kg) hibrideket. Utóbbiak közé tartozott a Bábólnán kitenyésztett TETRA-L, amelynek éves tojástermelése elérte a 270-280 db-ot. A mézsfehér tojások tömege 60-61 gramm volt. Az 1973. november 27-én elismert fajtát az OMMI az államilag elismert fajták sorából 1994. november 11-én törölte.

A kanadai SHAVER cég a fehér leg-

horn_fajtaból kialakított Shaver 5-ös apai vonalat és a Shaver 6-os anyai vonalat használta fel a Shaver Starcross 288 tojóhibrid előállításához. A hibrid magyarországi forgalmazója, a Bólyi Mezőgazdasági és Kereskedelmi Rt., kanadai együttműködésének 30. évfordulóját 1992-ben ünnepelte. Ez a fehér héjú árutojást termelő hibrid kis testtömegű és élénk anyagcseréjű. Megfelelő tartástechnológia esetén nagy az éves tojástermelése. Folyamatos (perzisztens) tojástermelő, azonban kisebb tömegű, fehér héjszínű tojásai a magyar piac követelményeinek kevésbé felelnek meg. Tojásait elsősorban ipari célra, esetlegesen külpiazi értékesítésre termelik. A fehér tollazatú hibrid tojók 22 hetes korra 1.4 kg, a tojástermelés végén 1,8 kg testtömegűek. Éves tojástermelése egy beolazott tojóra számítva – 1990. évi adatok szerint – 270-280, a 2000. évi adatok szerint 290-300 darab. Átlagos tojástömege, jó tartási viszonyok között, 1990-ben 61-62 gramm, 2000-ben 60-63 gramm volt. A Bólyi Mezőgazdasági Termelő és Kereskedelmi Rt. Baromfiüzemét, mint a Shaver Starcross 288 tenyésztőjét az FVM 1996. február 20-án ismerte el, és 2002. december 6-án az elismerést megújította.

A Shaver Starcross 579 tojóhibrid előállításához a nagyszülőpárokat importáljuk. A hibridet a fehér rhode island anyai és a vörös rhode island apai vonalak keresztezésével – a Bábolna Tetra-SL hibriddel megegyező módon – állítják elő. A 72 hetes tojók testtömege a tojástermelés végén 1990-ben 2150-2200 g, 2000-ben 1900-2000 g volt.

1. táblázat A tojóhibridek termelésének változásai 1980 és 1996 között (Hom P., Sütő Z. és munkatársai nyomán)

Fontosabb tulajdonságok	Tojóhibrid-típusok	
	Leghorn típusú (fehér héjú tojástermelő) hibridek	Barna héjú tojástermelő hibridek
Éves tojástermelés (egy beolazott tojóra)	302 db – 301 db (csökkent)	274 db – 270 db (csökkent)
Tojástermelés (átlagos)	61 gramm – 63 gramm (nőtt)	62 gramm – 64 gramm (nőtt)
Életkor 50%-os tojástermelés elérésekor	156 nap – 146 nap (csökkent)	158 nap – 145 nap (csökkent)
Tojóév végén mért testtömeg	1840 gramm – 1770 gramm (csökkent)	2400 gramm – 2100 gramm (csökkent)

Éves átlagban egy beolazott tojó 1990-ben 280-290 db, 2000-ben 300-310 db, 63-64 grammos tojástermelést. Az 1997. évi elismerést az FVM, 2001. január 15-én megújította. Szintén Amerikában, a XIX. század közepén kitenyésztett rhode island tyúkfajta vörös tollszínű változatának vonalaiból alakították ki a közepnehéz (barna héjú tojástermelő) hibridek többségét. A fajtatiszta rhode island red állományok éves tojástermelése az 1960-as években 160-180 db, az 1990-es években 180-230 db barna héjú, eltérő héjvastagságú, 57-61 g tömegű tojás volt. Érdekes, hogy az utóbbi adatot az 1950-es években 60-65 grammban adták meg. A barna héjú tojástermelő tojóhibridek nagyobb testtömegűek és tojásaik átlagtömege nagyobb, mint a leghorn típusúaké. A

világostól a sötétbarnáig terjedő héjszín miatt a tojások világoszerte keresettek. Közülük régóta ismert a Bábólnán kitenyésztett TETRA-SL, amelyet napjainkban is a Bábólna Rt. forgalmaz. A hibrid teljesen zárt tartásban, az évszaktól függetlenül képes az árutojás folyamatos előállítására. Csúcstermelését a 25-26. héten éri el. Éves átlagban, az 1970-es években egy beolazott tojó 260-270 db, 62-63 grammos, 2000-ben kb. 300-310 db, 62-64 gramm tömegű tojástermelést.

A rhode island red fajtán belüli selekcióval kitenyésztett, 1935-től önálló tyúkfajta a szintén kettős hasznosítású new hampshire. Éves tojástermelése az 1960-as évektől 180-200 db, az 1990-es években akár 230 db barna héjú tojás, a tojások átlagos tömege 58-

62 g. A tenyésztőjások keltethetősége jó. Fenntartása és nemesítése napjainkban is folyik hazánkban, Hőgyészen és Gödöllőn. A „new hampshire hőgyézi vonalát” a Hőgyézi New-Hampshire Tenyésztők Egyesülete, a „gödöllői new hampshire” vonalat a gödöllői KÁTKI tenyésztési és forgalmazza. A new hampshire fajtán belül kialakított könnyebb testű, nagy tojástermelő képességű és tojástermelő „vérvonalakat” néhány közepnehéz testű tojóhibrid kitenyésztésében is felhasználják.

A TETRA-H a Bábólna Rt. által, háromvonalas keresztezéssel kitenyésztett, kettős hasznosítású hibrid, amely háztáji körülmények között is tartható. A 21-22. héten elkezdett tojástermelés maximumát a 28-29. életheten éri el, éves termelése 230-250 db. Az átlagos tojástermelés 60-62 g. Az 1980-as évektől a háztáji termelők sikerrel alkalmazzák. Az OMMI fajtamínősítésének dátuma 1987. június 3, majd 1995. augusztus 7, amelyet a hivatal 2002-ben megújított.

A termelést meghatározó más tényezők

A tojástermelő képesség (db/év) és a tojás súlya (gramm) nemcsak a tojó fajtájától, hanem korától, egészségi állapotától, tartásmódjától és takarmányozásától is függ. A tojóhibrid jércét napos korban, vagy közvetlenül a tojástermelés megkezdése előtt, 18-20 hetes korban szükséges megvenni, és termelésben tartásuk végéig tojótáppal etetni. A baromfióban úgy kell megoldani a világítást, hogy a napi világos órák száma 16 alá ne csökkenjen. Az 1. ábrán a hazai tojástermelés alakulását mutatjuk be az 1991-1997 közötti időszakban. Egy európai teljesítményvizsgálat szerint 1980 és 1996 között a tojástermelés változásai az 1. táblázat szerint alakultak.

Tojástermelés és fogyasztás ma

A tyúktojás termelése országos szinten a tojóállomány 16%-os növekedése mellett, 4%-kal volt nagyobb. (A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési miniszternek az agrárgazdaság 2001. évi helyzetéről 2002. szeptemberében közzétett, J/1030. sz. jelentése szerint). A tojásfogyasztás az 1997. évi 265 db-ról 2004-ben 284 db-ra nőtt, amely részben a tojás kedvezőbb táplálkozás-élettani megítélésének is köszönhető (a Magyar Tojóhibrid-tenyésztők és Tojástermelők Szövetsége 2004. február 5-ei közgyűlésén elhangzottak szerint).

SZOVÁTAY ADRIENN
MUZEOLÓGUS
FOTÓK: SZALAY ISTVÁN